

Hamideli Tarihi CoğraFYası ve Battal Gazi'nin Hayatına Dair Bazı Notlar*

Hamideli Historical Geography and Some Notes on Life of Battal Gazi

FATİH ERKOÇOĞLU**

Öz: Bu makalede önemli Müslüman coğraFYacılarından İbn Saïd ve Ebû'l-Fidâ'nın metinleri çerçevesinde Hamideli coğraFYası ve Battâl Gazi'nin hayat hikayesi üzerinde durulacaktır. Bu kitaplarda aktarılan malumatın meşhur Emevî komutanı Battâl'la doğrudan ilgili olmasından dolayı, bu bilgiler onun hayatına dair tespit edilen diğerkaynaklardaki malzeme telif edilecektir. Ayrıca onun askeri faaliyet alanları, nerede şehit düştüğü ve türbesinin nerede olabileceği hususlarına da katkıda bulunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hamideli, Battâl Gâzi, Emeviler, Müslüman-Bizans ilişkileri.

Abstract: In this article will focused on Hamidelis's Geography and Battal Gazi's life story in context of important müslim geographers İbn Saïd and Ebû'l-Fidâ's texts. Due to the informations that transferred by this books are directly related to the famous umayyad's Commander Battal, this informations will compiled with the other informations about Battal's life that detected in other books. Moreover will tried to contribute about Battal's military activity areas, where he was martyred and where his tomb could be.

Keywords: History of Islam, Hamideli, Battal Ghazi, Umayyads, Muslim-Byzantine relations.

* Bu makale Hamideli Kültür ve Dayanışma Derneği Dergisi olan *Hamideli Tarihi* isimli mahalli dergide yayınlanmış olan metnin üzerinde yapılan düzeltme, kısaltma ve ilavelerden oluşmaktadır.

** Doç. Dr. | Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü

Giriş

İslâm tarihi olaylarının meydana geldiği mekânların coğrafi özelliklerine yer veren çok erken dönemlerde birçok çalışmaya rastlamaktayız ve özellikle İslâm tarihi çalışmalarında bu coğrafya kitaplarının önemi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Bu kitapların içerikleri, çoğu zaman seyahat notlarıyla da tamamlanarak daha da zenginleştirilmiştir. Her yazarın, ilgili mekânın kendi dönemindeki gözlemleri ve incelemelerini de kitabına dâhil etmesiyle mekâna dair tarihsel gelişim bizlere kadar intikal ettirilmiştir. Bu satırların yazarı da yıllardır kendi imkânlarıyla İslâm tarihi olaylarının meydana geldiği mekânları görmeye, yerinde tespitlerde bulunmaya çalışmakta ve kaynaklarda zikredilen malumatla mukayase ederek çalışmalarını sürdürmektedir.¹

Coğrafya, tarih çalışmalarında önemli bir unsur olsa da imkânların yetersizliği ve ağırlıklı olarak çalışmaların genel tarih çerçevesi içerisinde kalmasından dolayı, daha derine ve detaya girme noktasında yeterli ilgiyi görememektedir. Özellikle tarihte vuku bulan olayların üzerinden yüzlerce, binlerce yıl geçmiş mekânlarını tespit etmek, yeryüzü şekillerinde yaşanan değişimler nedeniyle oldukça zordur. Buna rağmen harici deliller sayesinde o coğrafyanın geçirdiği değişimi tespit etmemiz yine de mümkün görünmektedir.

Kendisini Hamideli tarihi ve coğrafyasını araştırmaya vakfetmiş olan Ramazan Topraklı'nın davetiyle ilk defa 2011 yılında Miryokefalon Savaşı Kutlamaları için -daha önce gitmediğim- Isparta'nın birçok ilçesini gezme imkânı buldum. Özellikle de Ramazan Topraklı'nın bu savaşın Gelendost ilçesine yakın bir yerde olabileceği tezi hakkında bir kısım fikirleri bu gezi ortamında duymuş, uzmanlık alanım içerisinde bulunmayan bu konular hakkında o gün sadece dinlemeyi tercih etmiştim. Bir kısım hocalarımız da fikirlerini beyan etmiş, Ramazan Topraklı da kendi tezini savunmuştu.

Genel itibariyle bakıldığında yeryüzü şekillerindeki değişimin, tarihi mekânlara etki ettiği üzerinde durularak, burada arada bir nehir bağ-

¹ Bkz. Fatih Erkoçoğlu, "Tarih-Mekân İlişkisi: Uhud Savaşı'nın Mekânı Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 2011, ss. 319-350.

lantısının varlığı ile iki ayrı gölün olduğuna, bu bağlantı yerinde de bir köprü'nün varlığına dikkat çekilmektedir. Zaman içerisinde suyun yükselmesi ile -ki depremler nedeniyle bazı kaynak ve su yolları kapanabilirdiği gibi yeni su yolları da açılabilir- bu iki gölün birleşerek tek göle dönüştüğü ve aradaki bağlantı köprüsünün suların altında kaldığı belirtilmektedir.² Bu güzergâhın sadece Miryokefalon Savaşı için değil, aynı zamanda geçiş yolu olması hasebiyle başka orduların geçiş güzergâhında da bulunduğu belirtilmektedir.

Hamideli coğrafyasına yönelik ikinci gezimiz ise 14, 15 Eylül 2013 tarihlerinde gerçekleştirildi. Bu geziye katılmadan önce Ramazan Topraklı'nın tespit ettiği bazı metinlerin okunmasında kendisine yardımcı olmaya çalışmışım. Birlikte sadece Arapça değil, Osmanlıca metinleri de okuyorduk. Osmanlıca metinlerin birinde Ebân ismi geçiyordu. Ramazan Bey'e, bu kelimenin Hz. Osman'ın oğlunun adı olan Ebân gibi okunduğunu, fakat bu metinlerin Osmanlı Türkçesi olduğunu ve ayrıca Türkler arasında Ebân isminin pek yaygın olarak kullanılmadığını ifade etmişim. Ramazan Bey de bunun üzerine "bizde Abdurrahman'a kısaltarak Ebân derler" demişti. Tabii bu durum özellikle akademik çalışmalarda, hem okuma yanlışlarının önüne geçilmesinde hem de bu tarz yöresel kısaltmaların tespitinde bölge insanı ile yardımlaşmanın zarureti ve önemini ortaya koyuyordu.

Diğer taraftan özellikle Arap harfleri ile yazımdan kaynaklanan bazı problemler karşısında İslâm alimleri, bir kısım önlemler almışlar ve bir takım usuller geliştirmişlerdir. Bilhassa coğrafya kitaplarının telifinde yer adlarının doğru okunmasına kolaylık temini için bu yer adlarını hareketlerle vermenin dışında, bunları yazı ile de ifade ederek yanlış okunmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Yâkût el-Hamevî'nin meşhur eseri *Mu'cemu'l-Buldân* bu hususta önemli bir örnek teşkil etmektedir. Yine özellikle tarihe yardımcı ilimler arasında zikrettiğimiz coğrafyanın ve dahi tarih çalışmaları için de coğrafya kitaplarının farklı bir yeri vardır. Tarihi olayların tamamı coğrafi bir mekânda geçmektedir. Bunun için de bu mekânların tespiti, olayların değerlendirmesini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle özellikle İslâm tarihi üzerinde çalışma ya-

² Günümüzde Dicle nehrinde yapılacak olan ve Hasankeyf'i su altında bırakacak İhsu barajı aslında buna güzel bir örnek teşkil etmektedir.

panların çoğunlukla başvurdukları kaynaklar içerisinde İřlām coğrafyacılarının hazırladıkları coğrafya kitaplarının bulunmasını yadırgamamalıyız. Bu coğrafya kitaplarının en önemlilerini burada zikredebiliriz:

Ya'kûbî'nin (284/897), *Kitâbu'l-Büldân*,³ İbnü'l-Fakih el-Hemedâni'nin (289/902), *Muhtasarı Kitâbi'l-Büldân*,⁴ İbn Hurdazbih'in (300/912), *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*,⁵ İstahrî'nin (346/957), *Mesâliku'l-Memâlik*,⁶ İbn Havkal'ın (350/961), *Kitâbu Sûreti'l-Arz*,⁷ Makdisî'nin, (375/985), *Ahsenü't-Tekâsım fî Ma'rifeti'l-Ekâlim*,⁸ el-Bekrî'nin (487/1094) *Mu'cem Má'sta'cem min Esmâi'l-Bilâd ve'l-Mevâd*,⁹ el-İdrîsî'nin (560/1165), *Kitâbu Nüzheti'l-Müştâk fî İhtirâki'l-Âfâk*,¹⁰ el-Himyerî'nin (727/1327) *Kitâbu'r-Ravzi'l-Mi'târ fî Haberi'l-Aktâr*¹¹ isimli eserleri oldukça mühim kaynaklardır.¹²

Yukarıda zikrettiğimiz Yâkût el-Hamevî'nin (626/1228) *Mu'cemu'l-Büldân*¹³ isimli eseri ise mezkûr coğrafya kitaplarından daha geniş ve kapsamlı olması sebebiyle çalışılan dönem ve fetihlerde zikri geçen şehir, kasaba ve köylerin isimlerinin doğru okunuşlarının tespitinde ve onlar hakkında kısa bir tarih ve coğrafya bilgisi vermek suretiyle daha çok istifade edilebilmektedir.

Atalarımız tarihi şekillendirirken, geniş coğrafyada yaşamlarını sürdürürlerken, genellikle kendi tarihlerini ya kayıt altına alma ihtiyacı duymamışlar ya da en azından onların yazdıkları günümüze intikal etmemiştir. Belki de tarih yapmaktan yazmaya fırsat bulamamışlar da

³ el-Ya'kûbî, Ahmed b. Ebü Ya'kub b. Ca'fer, *Kitâbu'l-Buldân*, akl. Muhammed Emin Dannâvî, Beyrut 2002.

⁴ İbnü'l-Fakih, Ebü Bekr Ahmed b. Muhammed el-Hemedâni, *Kitâbu'l-Buldân*, Leiden 1885.

⁵ İbn Hurdazbih, Ebü'l-Kâsım 'Ubeydullâh b. Abdullâh, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Leiden 1889.

⁶ el-İstahrî, İbn İşhak İbrahim b. Muhammed el-Fârisi el-Kerhî, *Kitâbu Mesâliki'l-Memâlik*, Leiden 1927.

⁷ İbn Havkal, Ebü'l-Kâsım en-Nasîbî, *Kitâbu Sureti'l-Arz*, I-II, Leiden 1938.

⁸ el-Makdisî el-Beşârî, *Ahsenü't-Tekâsım fî Ma'rifeti'l-Ekâlim*, Leiden 1906.

⁹ el-Bekrî, Ebü 'Ubeyd Abdullah b. Abdulaziz el-Endelûsî, *Mu'cemu mâ İsta'cem*, I-V, thk. Cemâl Talbe, Beyrut 1998.

¹⁰ el-İdrîsî, Ebü Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdullah b. İdrîs el-Hamûdî el-Hasenî, *Kitâbu Nüzheti'l-Müştâk fî İhtirâki'l-Âfâk*, I-II, Kahire 2002.

¹¹ el-Himyerî, Muhammed b. Abdulmun'im, *Kitâbu'r-Ravzi'l-Mi'târ fî Haberi'l-Aktâr*, thk. İhsan Abbâs, yy. 1980.

¹² Bu kaynaklar hakkında geniş bilgi için bkz. şemseddin Günaltay, *İşlam Tarihinin Kaynakları: Tarih ve Müverrihler*, haz. Yüksel Kanar, İstanbul 1991.

¹³ Yâkût el-Hamevî, şihâbuddîn Ebü Abdullah Yâkût b. Abdullah er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Buldân*, I-V, thk. Ferid Abdülaziz el-Cündî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut ty.

diyebiliriz. Tabii olarak tarih yazanların sayesinde tarihimizin birçok safhasını tespit ve incelemeye imkanı bulabilmekteyiz. Yukarıda isimleri zikredilen yazarların sayesinde -ki çoğunluğu Arap ya da İran uyruk-ludur- tarihimizin karanlık sayfalarını öğrenebilmekteyiz.

İlk kaynaklardan olan İbn Hurdazbih'in kitabı *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* özellikle Anadolu içlerinden geçen yolların güzergahlarını ve mesafelerini gösteren kayıtlar bakımından bizim için önemlidir. Tabii bu kayıtların 1100 küsur sene kadar önceki şehir, kale ya da mekân isimleri olarak yer aldığını burada ifade etmek isteriz. Kitaptaki mekân isimleriyle bugünkü coğrafi konumlarının tespiti, buralarda yapılacak olan arkeolojik kazılarda bulunan malzemeler ışığında ve diğer başka deliller sayesinde olacaktır. Bu yol güzergahlarında yer alan mekân isimlerini, Ramazan Topraklı *Sütkeyusu Baskını ve Ammûriye*¹⁴ isimli kitabında ele aldığı için burada zikretmek istemiyoruz.

1. Hamideli Tarihi Coğrafyası

Tarihe yardımcı olması bakımından coğrafya kitapları hakkında kısaca bahsettikten sonra makalemizin başlığında zikredilen, VIII./XIV. yüzyılda coğrafya alanında yazılmış en değerli kitaplardan birisinin yazarı olan Ebû'l-Fidâ (ö. 732/1331-32)¹⁵ ile tarihçi ve coğrafyacı İbn Sa'îd el-Mağribî'nin (ö. 685/1286)¹⁶ kitaplarında zikredilen özellikle Hamidoğulları tarihi coğrafyasına dair önemli olduğunu düşündüğümüz bir kısım bilgiyi aktarmak istiyoruz.

Ebû'l-Fidâ kitabı *Takvîmu'l-Büldân* isimli çalışmasında "Bilâdu'r-Rûm ve buna ilâve olunanlar" başlığında 721/1321 yılında gelen bir hacı topluluğu ile görüştüğünü ve zikredeceğimiz bu bilgileri onlardan aldığını ifade ederek şunları söylemektedir:

Antalya deniz kıyısında sağlam bir suru olan şehirdir. İki kapısı vardır, bir kapısı denizden diğer kapısı ise karadan idi. Burasını Türkmenler ele geçirdi. Zamanımızda burasının hakimi Türkmen hükümdarlarından olan

¹⁴ Ramazan Topraklı, *Hicri 541/1146 Roma-Selçuklu Savaşları, Sütkeyusu Baskını ve Ammûriye*, Ankara, 2013, s. 144-167.

¹⁵ Hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Günaltay, 204-218. Abdülkerim Özaydın, "Ebû'l-Fidâ", *DİA*, İstanbul 1994, X, 320, 321.

¹⁶ İbn Sa'îd el-Mağribî'nin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Recep Uslu, "İbn Sa'îd el-Mağribî", *DİA*, İstanbul 1999, XX, 302-305.

Hamidoğulları'ndan birisi idi. Antalya küçük bir şehirdi. Çok suyu ve çok sayıda bostanı bulunuyordu. Şehrin küçük bir çayı vardı. Bir kanalla şehre giriyor, evlere ve sokaklara uğruyordu. Bostanları çoktu ve turunc, narenciye ve buna benzer meyveler yetiştirilirdi. Antalya Konya'nın batısında ve 10 günlük mesafede idi. Bu iki şehrin arasında Hamidoğulları Türkmenleri dağları vardı. Konya ve Alâiyye yolunun ortasına yakın dağların ortasında, Hamidoğullarından Felekü'd-dîn isimli bey, bir şehir inşa ettirdi. İsmi de Felek bâr¹⁷ koydu. (Ebû'l-Fidâ yukarıda belirttiğimiz üzere harfleri kodlayarak bâr olarak vermiştir (bâd değil). Felek bâr dağların ortasında düzlükte bir şehirdi ve Konya'nın batısında beş günlük mesafede idi. Aynı şekilde Antalya'nın doğusunda ve beş günlük mesafede idi. Falek bâr zamanımızda bu dağların en büyük şehri idi ve Hamidoğulları Beyliği'nin merkezi idi.¹⁸

Ebû'l-Fidâ, çevirisini verdiğimiz bu metnin ardından konuyla bağlantılı olduğunu düşündüğü İbn Sa'îd el-Mağribî'den bir alıntı yapmaktadır. İki yazarın metinlerini karşılaştırdığımızda Ebû'l-Fidâ'nın, İbn Sa'îd'in metnini takdim ve tehirler ile aldığı anlaşılmaktadır. Biz burada İbn Sa'îd'in metnini esas alarak metni çevirmeye çalıştık. Buna göre İbn Sa'îd şöyle demektedir:

Selçuklular döneminde Rûm ülkesini fetheden Türklerin neslinden olan Türkmenler büyük bir halktır. Türkmenler sahilde yaşayan halkı, evlatlarını almak ve Müslümanlara satmak için şiddetli bir şekilde yağmaladılar. Türkmenler, sultanın korkusuyla ve mütarekenin yardımı ile ancak onlara ilişmekten vaz geçtiler... Onların sahilinde Makarı John denilen John sahili,¹⁹ seyyahlar nezdinde meşhurdur. Buradan İskenderiye ve diğer bölgelere

¹⁷ Macarlar birçok şehirde *Bat* kelimesinin yerine *Var* (Kale) kelimesini kullanmaktadırlar. (Zigetvar da olduğu gibi) Macaristan'ın her tarafında Sambar adında birçok kaleler bulunmaktadır. J. Brutzkus, "Eski Kiev'in Türk Hazar Menşei", çev. Halil İnalçık-İkbal Berk, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 4 (3), 1946, s. 349. Bat kelimesinin bâd şeklinde kullanışı da elif eklenmesiyle abâd dönüşebileceği de hatırd tutulmalıdır.

¹⁸ Ebû'l-Fidâ, Melikü'l-Müeyyed, Imâdü'd-dîn İsmail b. Muhammed b. Ömer, *Kitâbu Takvîmi'l-Buldân*, Paris 1840, s. 378, 379.

¹⁹ Kâtip Çelebi, *Cihânnümâ* isimli eserinde Eğirdir gölünde üç adet adadan bahsetmekte ve bu adalardan birinin gölün kenâr-ı garbisinde, bir kale ve tatlı su ile çevrili sağlam bir sura sahip olduğunu söylemekte, mamur çarşılar, camiler ve birkaç tane hamam ile ayrıca Nakşibendiyye tarikatı velilerinden bazılarının kabirlerinin burada bulunduğunu belirtmektedir. Bundan başka içerisinde insanın yaşamadığı ve bağ bahçe olarak kullanılan küçük bir ada ile bunun kuzeyinde bir büyük adanın olduğunu zikretmektedir. Bu adada yansı Müslüman yarısı da Hıristiyan olmak üzere 200 kadar evin olduğu, evliyâ-yı izâmdan Muslihuddîn Efendi'nin kabrinin burada yer aldığı nakledildikten sonra, ada halkının gemicilik yaptığı, kadınlarının da bez dokudukları söylenmek-

kereste gönderilmektedir. Üzerinde bir köprü bulunan derin el-Battâl nehri buraya dökülmektedir. Barış olduğunda bu köprü açılır, savaş olduğunda ise kaldırılırdı. Burası Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında sınırı teşkil etmekteydi. Nispet edilen el-Battâl ise Emevîler zamanında Rumlara karşı birçok savaşta bulunan bir kimse idi. İsmi (gece sohbet meclisleri) kitaplarında zikredilmektedir ve kabri de ordadır.²⁰

Ebû'l-Fidâ, el-Battâl'ın²¹ kabrinin burada olduğu ve gece sohbetlerinde isminin geçtiği kısmı kitabında zikretmemiştir.²² Görüldüğü gibi İbn Sa'id'in ve ondan alıntı yapan Ebû'l-Fidâ'nın, Hamideli coğrafyası ve de Battâl Gâzi hakkında vermiş olduğu bu bilgiler oldukça önemlidir. Özellikle bu derin nehir ve köprü anlatımının, Ramazan Topraklı'nın yıllardır söylediği, yazdığı konulara katkı ve açıklık getirmesi bakımından da dikkate değer olduğunu düşünüyoruz.

2. Battâl Gâzi

Ahmet Yaşar Ocak, Emevîler döneminde Bizans'a karşı yapılan savaşlarda ün kazanmış olan ve özellikle Türkler arasında büyük bir gâzi-

tedir. Kâtip Çelebi bir arka sayfada Eğirdir'de bulunan bu adaların adlarını vermekte ve küçük adaya Cân adası, diğerine ise Nis adasının denildiğini zikretmektedir. *Kitâb-ı Cihânnümâ*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009, s. 630-631. Yukarıda zikredilen ilk adamız aslında bugün karayla birleşerek Yazla Mahallesi olarak bilinen yer olmalıdır. Zira Bôcüzâde, Eğirdir kazası kasabasında Yazla Mahallesi nam mevkiye evliyauullâh-ı kirâmdan bir kümbet içinde Baba Sultan, Sori (Sureti olmalı) Baba, Palaz Baba nam zatlarla ayrı ayrı türbelerin içerlerinde Şeyh Murâd, Şeyhü'l-islâm el-Berdâi ve damadı Pir Mehmed Hôyi ve ahfâdından Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhaneddin Efendi'lerin medfun bulduklarını ifade etmektedir. Bkz. Bôcüzâde, Süleyman Sâmî, *Isparta Tarihi*, haz. Hasan Babacan, Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Isparta 2012, s. 321.

²⁰ İbn Sa'id el-Mağribî, *el-Coğrafya*, 59/1, <http://www.alwaraq.net>.

²¹ Asıl adı Abdullah Ebû Yahyâ olup el-Battâl olarak bilinmektedir. İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hüseyn olduğunu söylemektedir. Bkz. İbnü'l-Esir, İzzeddin Ebu'l Hasen Ali b. Ebû'l-Kerem eş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-Târih*, thk. Mektebu't-Turâs, Beyrut 1989, III, 384. Cesur ve kahraman bir kişi idi ve Şâm emirleri içerisinde ön plana çıkmıştı. Antakya'da ikamet ediyordu. Emevî halifesi Abdülmelik, oğlu Mesleme'ye Battâl'ı öncü birliklerin komutanı yapmasını tavsiye etmiştir. Hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsim Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfiî, *Tarihu Medineti Dimesk*, thk. Muhibbiddin Ebû Said Ömer b. el-Umerî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, XXXIII, 401-408; İbn Kesir, 'îmâdü'd-Dîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî, by. ty, XIII, 110-115. Zehebî Battâl'dan duyulan korkunun Rumlardan yayıldığını ve onun hayatı hakkında imkan dahilinde olmayan birçok şeyin uydurulduğunu söylemektedir. Bkz. ez-Zehabî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Beyrut 2004, I, 1213. Ayrıca bkz. İbn Kesir, XIII, 115.

²² Ebû'l-Fidâ, *Takvîm*, 379. Kâtip Çelebi, yukarıda zikrettiğimiz adaların varoşu üzerinde Surinâz adlı bir dağın üzerinde Kal'a-yı Kuleyb (Kalîb) isimli sağlam bir kalenin bulunduğunu ve burasını Seyid Battâl Gazi'nin fethettiğini nakletmektedir. Bkz. *Kitâb-ı Cihânnümâ*, 630.

veli hüviyetiyle yüceltilerek destan kahramanı olan Abdullah el-Battâl'ın tarihi şahsiyeti ile menkibevî şahsiyetinin kaynaklarda ve hafızalarda birbirine karıştığını, Endülüs'ten Orta Asya'ya kadar Müslüman milletlerin ortak malı haline geldiğini ifade etmekte ve bu kahramanın gerçek hüviyeti ile efsanevî kimliğinin birbirinden ayrı olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.²³ Biz de burada meşhur kahramanın bölgedeki askerî faaliyetlerine ve nasıl şehit düştüğü üzerine kaynaklarda zikredilen bir kısım rivayetlere yer vermek istiyoruz.

Emevî halifesi Hişâm b. Abdülmelik döneminde (105-125/724-743) Bizans'ın Anadolu'ya yönelik saldırılarında bir artış olunca, sınırlardaki askerî garnizonlar takviye edilmiştir. Özellikle 107/726 yılında itibaren de Anadolu'ya yönelik Müslüman askerî faaliyetleri hız kazanmıştır.²⁴ Yukarıda zikredilen Emevîler ile Bizans arasındaki sınır meselesi de birazdan ele alacağımız üzere özellikle Battâl'ın bu bölgede oldukça yoğun askerî faaliyetleri ile bağlantılı olmalıdır.

Kaynaklarımızda fazla bilgi olmamakla birlikte bu seferlerde özellikle Abdullah el-Battâl'ın temayüz ettiği görülmektedir. Ebû'l-Fidâ'nın ve kitabından alıntı yaptığı İbn Saîd el-Mağribî'nin vermiş olduğu malumata açıklık getirmek için, bölgedeki askerî hareketliliği öncelikli olarak ele almak gerekecektir. Yukarıda belirttiğimiz üzere 107/726 yılından itibaren Emevî askerî faaliyetlerinde bir artış olmuştur. Özellikle İbn Asâkir, İbnü'l-Esîr ve İbn Kesîr gibi yazarların kitaplarında Battâl ile ilgili ilginç bir kısım hikâyeler mevcuttur. Bu hikâyelerden onun, Anadolu'daki askerî faaliyetlerinde bölge halkına korku saldığı anlaşılmaktadır. Buna göre Battâl askerleriyle bir köye girmiş ve bir kadının, ağlayan çocuğuna: "Sus, yoksa seni Battâl'a teslim ederim" dediğini işitmiştir. Kadın sonrasında çocuğu elleriyle kaldırıp: "Ey Battâl, al bunu!" demiş, Battâl' da çocuğu kadının elinden almıştır.²⁵

Yine başka bir rivayette Battâl'ın, askerleriyle Anadolu sınırlarına kadar ilerlediği ve daha sonra tek başına Anadolu'nun içlerine kadar

²³ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Battal Gazi", *DİA*, İstanbul 1992, V, 204, 205. Ayrıca bkz. K. La Strange, *Buldânu'l-Hilâfeti's-Şarkiyye*, trc. Beşîr Fernoslin-Corcis Avvâd, Bağdat 1954, s. 170.

²⁴ Müslüman Bizans Mücadelesi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Şahin Uçar, *Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi*, İstanbul 1990; Casim Avci, *İslâm-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.

²⁵ İbnü'l-Esîr, III, 384.

gittiği zikredilmektedir. Buna göre Battâl bir sebze bahçesi görmüş, oraya inip bakla yemiş ve ardından da ishale tutulmuştur. Zayıf düşüp, ata binemeyeceği endişesiyle atına atlayıp yoluna devam etmiştir. Giderek zayıf düşmüş ve atının boynuna sıkıca sarılmıştır. Bir müddet nereye gittiğini bilmeksizin yoluna devam etmiştir. Gözünü açtığı anda ise içerisinde kadınların bulunduğu bir manastıra gelmiştir. İçlerinden birisi onu atından indirerek yıkamış ve bir ilaç içirmiştir. Üç gün kilisede kalan Battâl iyileşmiştir. Bu esnada Battâl'ın haberi kendisine ulaşan bir patrik (komutan) manastıra gelmiştir. Kadın, Battâl'ı bir yere gizlemiş ve ona göstermemiştir. Patrik ayrıldıktan sonra, Battâl onu takip ederek askerini de bozguna uğratmış, kendisini de öldürmüştür. Tekrar kiliseye dönen Battâl, öldürdüğü komutanın başını kadınların önüne atarak, kadınları alıp, kendi askerlerinin bulunduğu yere götürmüştür. Kendisini iyileştiren kadını ise eş olarak almıştır. Kaynaklarımızda bu kadının²⁶ Battâl'ın çocuklarının annesi olduğu da belirtilmektedir.²⁷

İbn Asâkir ve İbn Kesîr'de zikredilen bir başka olay ise oldukça ilginç olup Battâl'ın Ammuriyye²⁸ şehrine gidişi hususundadır. Hişâm b. Abdülmelik, Battâl'ı el-Massîsa'ya²⁹ tayin ettiğinde, o belirli bir süreliğine bir bölgeye gönderdiği askerî birliğin, süresi dolmasına rağmen dönmemesi üzerine, başlarına bir şey gelmiş olabileceğinden endişelenmiştir. Tek başına onları gönderdiği güzergaha doğru yola çıkmıştır. Battâl yol boyunca onlar hakkında hiçbir haber alamamıştır. Bunun üzerine bölge halklarından onlar hakkında bilgi bulabileceğini düşünerek o tarafa doğru yönelmiştir. Düşmanın çoğluğuna ve düşman bölgesinde bulunmasına karşın askerlerini kurtarmadan dönmeyi de içine sindirememiştir. Güzergah boyunca askerleri hakkında herhangi bir bilgiye rastlamaksızın yoluna devam etmiş ve Ammûriye kapısına ulaşmıştır. Kapının açılmasını istemiş ve açılınca da şehre girmiştir.³⁰

İbn Kesîr, burada Battâl'ın halifenin bir emîri olduğunu ve elçi ola-

²⁶ İbn Asâkir ve İbn Kesîr, bu kadının babasının Bizans ordusunda yüksek düzeyde bir komutan olduğunu belirtmektedir. Battâl'ın onunla mektuplaştığı hediye gönderdiği kayıtlıdır. Bkz. *Tarihu Dimeşk*, XXXIII, 404; *el-Bidâye*, XIII, 113.

²⁷ İbn Asâkir, XXXIII, 403; İbnü'l-Esîr, III, 384; İbn Kesîr, XIII, 112, 113.

²⁸ İbn Hurdazbih, Ammûriye'nin Rûm'un en büyük amilliği olduğunu, 44 adet burca sahip olduğunu zikretmektedir. *el-Mesâlik*, 107.

²⁹ Bizans toprakları ve Antakya arasında yer alan ve Ceyhan nehri kıyısında bulunan bir şehir. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, V, 169.

³⁰ İbn Asâkir, XXXIII, 404; İbn Kesîr, XIII, 113.

rak patriğe gönderildiğini söylediğini nakletmektedir. Kapıdaki nöbetçiler onu patriğin sarayına almışlardır. Battâl daha sonra kendi ifadeleri ile Şunları söylemektedir: “Patriğin yanına, onunla birlikte tahta oturdum. Sonra ona ‘sana bir mektup getirdim’ dedim. ‘Őunlara söyle, ayrıl-sınlar.’ Patrik bunun üzerine adamlarına gitmelerini emretti.” Battâl sözlerine Şöyle devam etmektedir. “Sonra kilisenin kapısını üzerimize kapattı. Sonra yanıma geldi ve oturdu. Ben kılıcımı çektim ve başının yanına bir darbe indirdim ve ona ‘Ben Battâl’ım, sana soracaklarım hakkında bana doğruyu söyle yoksa boynunu vururum’ dedim. Patrik de ‘Sorun nedir?’ dedi. Battâl ‘Göndermiş olduğum askeri birliğim hakkında haberin var mı?’ Patrik: ‘Onlar benim topraklarımda, kendilerine gereken Őeyleri almakla meŐguller, bu mektup onların Őu, Őu vadilerde yaptıkları Őeyler hakkında, Allah’a yemin olsun ki sana doğruyu söylüyorum.’ Bunun üzerine ‘bana emân ver’ dedim ve patrik bana emân verdi. Ardından ‘bana yemek getirin’ dedim. Emrettiği adamları bana yemek getirdi. Yemeği yedim ve ayrılmak için kalktım. Adamlarına ‘halifenin elçisini çıkartın’” dedi. Battâl daha sonra Şunları söylemiştir: “Oradan ayrılıp, zikredilen vadiye geldim. Askerlerim oradaydı. Onları aldım ve el-Massîsa’ya geri döndüm.” Hikâyenin sonunda, her iki yazarımız da bu hikâyenin ilginç ve garip olduğunu belirtmektedir.³¹

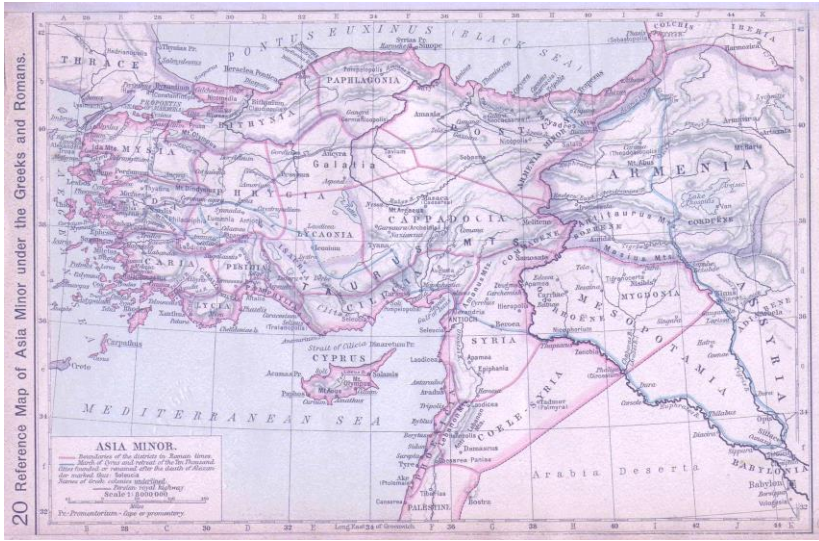
3. Battâl Gâzi'nin Ölümü

Bu ilginç ve bir o kadar da garip hikâyeleri anlattıktan sonra asıl bizi ilgilendiren konu tabi olarak onun nerede öldüğü ve defnedildiği hususudur ki bunun önemli olduğu açıktır. Burada onun ölümü ile ilgili rivayetlerin muhtelif olduğunu belirtilmekle birlikte, en eski kaynağımız olan Taberî onun 122/740 yılında bir grup Müslümanla birlikte Rûm topraklarında Şehit edildiğini nakletmekte, fakat Şehit edildiği yer hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.³²

³¹ İbn Asâkir, XXXIII, 404, 405; İbn Kesir, XIII, 113, 114.

³² et-Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerir, *Tarihu’t-Taberî (Tarihu’l-Umem ve’l-Mülük)*, Beyrût 1997, IV, 210; La Strange, 185. İbn Asâkir, 110 yılında halifenin oğlu Muâviye b. Hişâm’ın oğlunun çıktığı seferde el-Battâl’ın öncü birliklerin komutanı olduğu belirtilmekte ve onun Hancere denilen bir yeri fethettiği zikredilmektedir. Bkz. İbn Asâkir, XXXIII, 407; LVI, 280, 281. İbn Kesir hem 121, 122 ve 123 yıllarında öldüğüne dair rivayetlere yer vermektedir. Bkz. *el-Bidâye*, XIII, 115. İbn Asâkir, Mâlik b. Őebib el-Bâhili’yi zikrettiği biyografisinde onun Halife Hişâm döneminde Malatya valisi olduğunu söylemektedir. *Tarihu Dimeşk*, LVI, 459.

Theophanes bu konuda bir miktar daha fazla detay zikretmekte ve Süleyman'ın 90 bin askerle Rûm ülkesine saldırıya geçtiğini, bu orduda dört tane komutanın olduğunu belirtmektedir. Ğamr isimli komutanın hafif zırhlı 10 bin askerle aniden Anadolu topraklarına girdiğini, arkasından Mâlik³³ ve Battal'ın 20 bin atlı ile Akroinos (Afyon) tarafına geldiğini, daha sonra da Süleyman'ın 60 bin askeriyle Kapadokian Tyana yakınlarına ulaştığı bilgisini vermektedir. Çok sayıda asker, erzak ve yük hayvanı kaybindan sonra Asya ve Kappadokia'daki orduların sağ salım çekildikleri belirtilmektedir. Theophanes Mâlik ve Battal'ın kuvvetlerinin Leon³⁴ ve Constantine tarafından yakalanarak bozguna uğratıldığını ve iki komutanın da içinde olduğu çok sayıda asker, Bizans orduları tarafından imha edildiğini zikretmektedir. Ayrıca bu savaşçılardan kaçabilen 6800 askerin direndiğini ve Sennâde (Synada)'ye³⁵ kaçarak kurtulduklarını ifade etmektedir.³⁶

³³ Mâlik b. Şebîb isimli bu komutanın Battâl'ın öncü birliklerinin komutanı olduğu anlaşılmakta ve savaşta şehit düştüğü kendisine aktarılmaktadır. Bkz. İbn Asâkir, XXXIII, 405. Bugün Afyonkarahisar'ın Şuhut ilçesine 10 km uzaklıkta bulunan Anayurt köyündeki türbenin buna ait olduğu belirtilmektedir. Bkz. Abdülhalim Durma, *Evlialar Şehri Afyonkarahisar*, Amasya 2009, s. 185.

³⁴ İbn Asâkir, Leon'un takriben 100 bin kişilik bir ordu ile saldırıya geçtiğini belirtmektedir. Bkz. *Tarih*, XXXIII, 405.

³⁵ İbn Asâkir Sennâde'nin o dönemde fethedildiğini ve sınır şehri olduğunu nakletmektedir. Bkz. *Tarihi Dimeşk*, LVI, 460. Sennâde'nin bugün Şuhut'un 3 km güneyindeki Mahmut Köyü'nün olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca eskiden burası Sennâdeöreni olarak biliniyordu.

³⁶ Theophanes, *The Chronicle*, trans. Harry Turtledove, Philadelphia 1982, s. 103.

İbn Asâkir bu konuyla ilgili bir miktar daha fazla detay vermekte ve Battâl'ın, kalan askerlerin Sennâde'ye³⁷ intikal etmesini ve şehre girerek burasının tahkim edilmesini söylediğini, öncü kuvvetler için de bir şah-sı görevlendirdiğini, mümkün olduğu kadar arkada zayıf ya da yaralı hiç kimsenin bırakılmaması emrini verdiğini zikretmektedir. Ayrıca asker-lerle birlikte Sennâde yolunu göstermek için onun da yola koyulduğunu, fakat askerlerin Sennâde'ye girdiklerinde ise Battâl'ın ortada görünme-diğini ifade etmektedir. Buna göre Battâl'ın savaş meydanında kaldığı anlaşılmaktadır. Ertesi gün Leon ve askerleri savaş meydanına tekrar geldiklerinde, Battâl ve birkaç kişi dışında Müslüman askerlerin tama-mının Sennâde'ye gittiği haberini aldı. Burada Leon ile Battâl arasında bir görüşme oldu. Yaralarından dolayı Leon, doktoralarını ona gönder-mek istedi ve herhangi bir ihtiyacı olup olmadığını sordu. Battâl, Leon'dan, kendisiyle birlikte kalan askerlerine ve daha önce emrinde olup Leon'a esir düşen Müslüman askerlere, kendisini kefenlenleyip, cenaze namazının kılınmasını ve buraya defnedilmesini ayrıca yanında kalanların sağ salim gidebilmeleri için de bir yol açılmasını istedi. Bu şekilde yapıldı ve Battâl oraya defnedildi. Diğer taraftan Sennâde'de bulunan ve tahkimat yapan askerlere bir gece Emevî ordu komutanı Süleyman b. Hişâm'ın ulağı Sâbit el-Behrânî geldi ve Müslüman ordu-sunun iki gün içerisinde orada olacağı haberini getirdi. Bu arada Bizans ordusu kabileler halinde Kostantiniyye'ye dönmeye başlamışken, kısa süre sonra İslâm ordusunun Sennâde'ye girdiği belirtilmektedir.³⁸

Theophanes ise Sennâde'de tahkimat yapan bu ordunun daha sonra da Suriye dönüşünde Süleyman'a katıldığını zikretmektedir.³⁹ Ayrıca bu savaşın bir dönüm noktası teşkil ettiğini de ifade etmektedir. Zira birkaç

³⁷ İbn Kesir, Sennâde yerine Medinetü'l-Harâb ismini vermektedir. Bkz. XIII, 114.

³⁸ İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, XXXIII, 406. İbn Kesir ise Battâl'ın Leon'a askerlerine emrederek, esir düşen Müslümanların cenazesinin kefenletilmesini, namazının kılın-masını ve defnedilmesine izin verilmesi talebinde bulunmaktadır. Ayrıca esirlerin salınmasını emrettiği, daha sonra ise şehre yönelirken, ulakların Süleyman b. Hişâm'ın üzerine geldiği haberini getirmesinin ardından da onun Kostantiniyye'nin yolunu tut-tuğu belirtilmektedir. Bkz. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIII, 114, 115.

³⁹ Theophanes, *The Chronicle*, 103. Ayrıca bkz. Uçar, 123; Avcı, 85. Abdullah b. el-Battâl'ın şehit düştüğu 122/740 yılında Anadolu'ya yapılan seferlerde halifenin çocukları Muâvi-ye ve Süleyman da katılmıştır. Bu seferlerin Müslümanlar için oldukça sıkıntılı geçtiği, askerın erzakının bittiği, fiyatların arttığı zikredilmektedir. Bkz. Halife b. Hayyât, Ebû 'Amr b. Ebû Hubeyre el-Leysi el-'Uşfurî, *Tarih*, haz. Mustafa Necib Fevvâz-Hikmet Fevvâz, Beyrut 1995, s. 230.

yıldır akınlarda bulunan Müslümanlar bu savaşla durdurulmuş ve bu olayın ertesi yılında Bizans orduları Malatya'ya kadar ilerlemiştir.⁴⁰

Anlaşıldığı üzere Müslüman Bizans ilişkilerinde bir dönüm noktası olan bu savaş, hakkında pek çok rivayet bulunan meşhur komutan Battâl'ın da şehit düşmesinden dolayı ayrı bir önem arz eder. Emevîler ile Bizanslılar arasında geçen bu savaşın yapıldığı yeri, bugünkü Şuhut'un 9 km. güneyindeki Anayurt köyünde yer alan ve halen ziyaret edilen Mâlik b. Şebîb'in yüzlerce yıldır muhtelif restorasyonlar sayesinde günümüze ulaşabilen türbesinin bulunduğu yere göre tespit etmemiz mümkün gözükmemektedir. Sadece Mâlik değil, savaşta hayatını kaybeden binlerce Müslüman askerinin de bu topraklarda yattığı kabul edilmelidir.

Mâlik b. Şebîb'in türbesinin yerinin belli olduğunu söylemiştik. Bu arada 1173 yılında İznik, Eskişehir ve Ammûriye'ye yaptığı seyahatte Battâl'ın türbesinin iki ülke arasındaki sınırda bir tepe üzerinde olduğunu zikreden el-Herevî⁴¹ dayandırarak Ramazan Topraklı, Battâl Gazi'nin türbesinin bugün Türbe dağı olarak bilinen yerde olabileceğini ve bu yerin buraya defnedilen şehitlere nispetle bu adla anılmış olabileceğini söylemektedir.⁴² Bu iki mevki de bizim tarihi kaynaklarla izah etmeye çalıştığımız, savaşın cereyan ettiği coğrafyaya yakın yerlerdir.

Burada Mâlik b. Şebîb'in muhtelif restorasyonlarla günümüze kadar gelen türbesinin yeri belli iken meşhur komutan Battâl'ın en azından onun yanında ya da civarında bir yerde türbesi ya da bir kitabesinin olması gerektiğine dair bir sorunun sorulabileceği kanaatindeyiz. Fakat öyle görülüyor ki elimizde arkeolojik ya da herhangi başka bir kanıt bulunmadığından buna bir cevap vermek mümkün gözükmemektedir.

Ahmet Yaşar Ocak, Battâl Gazi'nin Türkler arasında çok sevilip gazi-velî (veya alperen) hüviyetiyle yüceltilmesinde, şehit düştüğü yerde bulunan mezarının, I. Alâeddîn Keykubâd'ın (1220-1237) annesi⁴³ tara-

⁴⁰ Uçar, 123; Avcı, 85.

⁴¹ Bkz. el-Herevî, Abû'l-Hasan Ali b. Ebî Bekir, *Guide Des Lieux De Pelerinage*, Damas 1957, s. 131. Ayrıca Arapçası için bkz. *el-İşârât ilâ Marifeti'z-Ziyârât*, thk. Ali Ömer, Kahire 2002, s. 55. Yâkût el-Hamevî de bu kısmı el-Herevî'den alıntı yapmaktadır. Bkz. Mu'cem, V, 385.

⁴² Bkz. Topraklı, 167. Yukarıda zikredilen ve Battâl'a nispet edilen köprünün Türbe Dağı olarak bilinen dağa uzaklığının takriben 40, 45 km, Türbe Dağı'ndan Sennâde'ye kadar olan uzaklığın ise takriben 18, 20 km olduğunu burada belirtmemizde fayda vardır.

⁴³ Tuncer Baykara, Battâl Gâzi menakıbını anlatan bir Battâlnâme'de Gıyâseddin Keyhüsrev'in annesinin bu rüyayı gördüğünü söylemektedir. Bkz. I. *Gıyâseddin Keyhüsrev*

findan görülen rüya sonucu keşfedildiğini nakleden rivayetin önemli katkısının olduğunu belirtmektedir.⁴⁴ Belki de sorumlusunun cevabını burada aramamız gerekmektedir. Zira I. Gıyâseddin Keyhusrev (1192-1196),⁴⁵ annesinin arzusu üzerine buraya bir türbe bir de mescit inşa ettirerek, böylece Osmanlılar zamanında büyük bir külliye haline gelecek olan Seyyid Battâl Gazi Külliyesi'nin ilkinin temellerinin atılmasına vesile olmuştur. Bu türbe, Anadolu Selçukluları devrinden itibaren kısa zamanda bir ziyaretgâh haline gelerek yerleşim birimine dönüşmüştür.⁴⁶

Belki de merkezi Uluborlu olmak üzere Konya'nın batısında kalan bölgelerin hükümdarı olarak I. Gıyâseddin Keyhusrev, ülkesinin sınırlarını batıya doğru genişletirken, bu fetih faaliyetlerinde kendisine ve askerlerine manevî bir destek sağlamak için yüzyıllar öncesinde burada şehit düşen meşhur komutan Battâl'ın kabrini tespit ve üzerine bir türbe yaptırarak bu coğrafyanın kalıcı olarak Müslüman yurdu haline getirilmesini hedeflemiş olmalıdır.

Kanaatimize göre Anadolu Selçuklu sultanının yaptırdığı bu ilk türbe ile birlikte, Battâl Gazi'nin türbesinin Mâlik b. Şebîb'in türbesinin yanında ya da yakınında olabileceği fikri unutulmuş ve bu yeni yer benimsenmiş gibi gözükmektedir. Sonraki dönemlerde yapılan yenilemelerle de bu kahraman komutanın türbesinin Seyyid Gazi'de olduğu genel kabul görmüş, tescillenmiş ve böylece yaygınlık kazanmış olmalıdır.

Sonuç

Ebû'l-Fidâ ve İbn Saîd'in rivayetleri, özellikle de Ebû'l-Fidâ'nın, Hamideli tarihi coğrafyasını anlattıktan sonra İbn Saîd'den zikrettiği alıntıdan burasının Emevîler ile Bizans arasında bir sınır teşkil ettiği hususu, Battâl Gazi'nin kaynaklarda zikredilen faaliyet sahası ile örtüşmektedir. Her ne kadar -yukarıdaki bazı hikâyelerde olduğu gibi- efsa-

(1164-1211), *Gâzi-Şehit*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s. 70, 87.

⁴⁴ Ocak, "Battâl Gazi", V, 205; bkz. Baykara, 70.

⁴⁵ İki dönem halinde Anadolu Selçuklu tahtında bulunan I. Gıyâseddin Keyhüsrev, II. Kılıç Arslan'ın en küçük oğlu idi. Babası ülkesini 11 oğlu arasında paylaştırmış, ona da, merkezi Uluborlu olmak üzere, Konya'nın batısında kalan ve Kütahya'ya kadar uzayan memleketleri vermiş idi. İlk saltanat yıllarında (1192-1196) batıya yönelmiş ve bu yöne doğru genişletmeye çalışmıştır. Denizli ve Honas bölgelerini fethetti. Tokat ve çevresinde hüküm süren kardeşi Rükneddin Süleyman'ın kendisine karşı harekete geçmesi üzerine başkent Konya düştü. I. Gıyâseddin, Bizans'a kaçmak zorunda kaldı. 1205 yılında I. Gıyâseddin ikinci defa Selçuklu tahtına oturacaktır. Geniş bilgi için bkz. Baykara, 7-40.

⁴⁶ Ocak, "Battâl Gazi", V, 205.

nevî unsurlar, gerçek bilgiye dolgu malzemesi oluşturmuş olsa da neticede burada vukû bulan Emevîler ile Bizans arasındaki suğûr (sınır) çatışmalarının, bu şekilde bir edebiyat oluşumuna katkı sağladığı görülmektedir.

Müslüman Bizans ilişkilerinde bir dönüm noktası olduğu anlaşılan ve meşhur komutan Battâl Gâzi'nin de 122/740 yılında şehit düştüğü bu savaşın, bu coğrafyada olduğu mezkûr kaynaklara göre kesin gözükmektedir. Bu savaşta şehit düşen Battâl Gâzi'nin komutanı Mâlik b. Şebîb'e atfedilen mezarın ya da türbenin varlığı bugün biliniyor, fakat aynı savaşta şehâdet şerbetini içen Battâl Gâzi'nin, Mâlik'in kabrine yakın bir yerde mezarı tespit edilememiştir. Halbuki kaynaklarımıza göre aynı savaşta şehit düşen meşhur komutan Battâl'ın da mezarının da buraya yakın bir yerde olması gerekmektedir.

Görülen bir rüya sonrasında yapılan keşifle, I. Gıyâseddin Keyhusrev'in meşhur komutan için yaptırdığı türbe ile birlikte, Battâl Gazi'nin türbesinin Mâlik b. Şebîb'in türbesinin yanında ya da yakınında olabileceği fikri unutulmuş gibi görünmektedir. Sonraki dönemlerde bu türbeye yapılan yenileme ve ilaveler ile de Battâl Gâzi'nin türbesinin daha sonra bu şekilde anılacak olan Seyyid Gazi'de olduğu genel kabul görmüş, tescillenmiş ve böylece yaygınlık kazanmış olmalıdır.

Kaynaklar

Avcı, Casim, *İslâm-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.

Baykara, Tuncer, *I. Gıyâseddin Keyhusrev (1164-1211), Gâzi-Şehit*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

Bekrî, Ebû 'Ubeyd Abdullah b. Abdulaziz el-Endelûsî, *Mu'cemu mâ İsta'ta'cem*, I-V, thk. Cemâl Talbe, Beyrut 1998.

Böcüzâde, Süleyman Sâmi, *Isparta Tarihi*, haz. Hasan Babacan, Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Isparta 2012.

Brutzkus, J., "Eski Kiev'in Türk Hazar Menşei", çev. Halil İnalçık-İkbal Berk, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 4 (3), 1946,

Durma, Abdülhalim, *Evlialar Şehri Afyonkarahisar*, Amasya 2009.

Ebû'l-Fidâ, Melikü'l-Müeyyed, Imâdü'd-dîn İsmail b. Muhammed b.

- Ömer, *Kitâbu Takvîmi'l-Buldân*, Paris 1840.
- Erkoçoğlu, Fatih, "Tarih-Mekân İlişkisi: Uhud Savaşı'nın Mekânı Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 2011.
- Günaltay, Şemseddin, *İslam Tarihinin Kaynakları: Tarih ve Müverrihler*, haz. Yüksel Kanar, İstanbul 1991.
- Halife b. Hayyât, Ebû 'Amr b. Ebû Hubeyre el-Leysî el-'Usfurî, *Tarih*, haz. Mustafa Necib Fevvâz-Hikmet Fevvâz, Beyrut 1995.
- Hamevî, Şihâbuddîn Ebû Abdullah Yâkut b. Abdullah er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Buldân*, I-V, thk. Ferid Abdülaziz el-Cündî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ty.
- Herevî, Abû'l-Hasan Ali b. Ebî Bekir, *Guide Des Lieux De Pelerinage*, Damas 1957.
- Herevî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî Bekir, *el-İşârât ilâ Marifeti'z-Ziyârât*, thk. Ali Ömer, Kahire 2002.
- Himyerî, Muhammed b. Abdulmun'im, *Kitâbu'r-Ravzi'l-Mi'târ fî Haberî'l-Aktâr*, thk. İhsan Abbâs, yy. 1980.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfiî, *Tarihu Medineti Dimeşk*, thk. Muhibbiddin Ebû Said Ömer b. el-'Umerî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996.
- İbn Havkal, Ebû'l-Kâsım en-Nasîbî, *Kitâbu Sureti'l-Arz*, I-II, Leiden 1938.
- İbn Hurdazbih, Ebû'l-Kâsım 'Ubeydullâh b. Abdullâh, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Leiden 1889.
- İbn Kesîr, 'Îmâd'ü'd-Dîn Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmühsin et-Türki, by. ty.
- İbn Saîd el-Mağribî, *el-Coğrafiya*, 59/1, <http://www.alwaraq.net>.
- İbnü'l-Fakih, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed el-Hemedânî, *Kitâbu'l-Buldân*, Leiden 1885.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebu'l Hasen Ali b. Ebû'l-Kerem eş-Şeybânî, *el-Kâmil fî't-Târih*, thk. Mektebu't-Turâs, Beyrut 1989, III, 384.
- İdrîsî, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdullah b. İdrîs el-

- Hamûdî el-Hasenî, *Kitâbu Nüzheti'l-Müştâk fi İhtirâkî'l-Âfâk*, I-II, Kahire 2002.
- İstahrî, İbn İshak İbrahim b. Muhammed el-Fârisî el-Kerhî, *Kitâbu Mesâliki'l-Memâlik*, Leiden 1927.
- Kâtip Çelebî, *Kitâb-ı Cihânnümâ*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009.
- La Strange, K., *Buldânu'l-Hilâfeti's-Şarkiyye*, trc. Beşir Fernoslîn-Corcis Avvâd, Bağdat 1954.
- Makdisî el-Beşârî, *Ahsenüt't-Tekâsîm fi Ma'rifeti'l-Ekâlîm*, Leiden 1906.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Battal Gazi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, V, İstanbul 1992.
- Özaydın, Abdülkerim, "Ebû'l-Fidâ", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, X, İstanbul 1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tarîhu't-Taberî (Tarîhu'l-Umem ve'l-Mülûk)*, Beyrût 1997.
- Theophanes, *The Chronicle*, trans. Harry Turtledove, Philadelphia 1982.
- Topraklı, Ramazan, *Hicrî 541/1146 Roma-Selçuklu Savaşları, Sütküyusu Baskını ve Ammûriye*, Ankara, 2013.
- Uçar, Şahin, *Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi*, İstanbul 1990.
- Uslu, Recep, "İbn Saîd el-Mağribî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XX, İstanbul 1999.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebû Ya'kub b. Ca'fer, *Kitâbu'l-Buldân*, açkl. Muhammed Emîn Dannâvî, Beyrut 2002.
- Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Beyrut 2004.